

Az egyéni és közösségi elemek az epikában — szerző szerint felismerhetők ugyan, de akkor is csak az *egy* nagy költő tökéletességét bizonyítják, és lythikusán szét nem roncsolhatók. Ugyanezt az epikát előzményei nem magyarázzák, követői pedig tökéletlenebbek. A technikai tökély problémájának megoldásához az Ilias-költő Homeros-szal „majdnem” egyező, azonos helyzeteket élvező és méltányló Odysseia-költő léte juttat el. Így Homeros tökéletessége már nem is olyan példátlan rendkívüliség. *A nagy költő a végzet szeszélyes adománya*, és a legtermékenyebb helyzeti energiákat hivatott hírülhozni a Homeros-szal majdnem egyidőben existáló Odysseia-költő „mássága”. (Pl. egy Goethe mellett Schillert éppen a német klasszicizmus produkált, Arany János mellett Petőfi Sándort: „1848”).

Marót a külföldi és a magyar filológiában korszakalkotó művét — hozzászámítva az új könyv irodalmi apparátusát! — az irodalomtudomány legvilágosabb szellemű kutatóira, ugyanakkor a korszerű szépirodalom legválasztékosabb stilsztáira emlékeztető módon a század vízválasztójának táján úgy alkotta meg, hogy monográfiája a tudományelméleti, de kísérleti alapokon nyugvó modern kutatási következmények tökéletesen kivitelezett megvalósulása, a fiatal filológus-nemzedék útmutatója és nem utolsó sorban a hazai szellemtudomány kvalitásának hiteles próbája.

SEBÖK LAJOS

A TÁRSADALMI ZENETUDOMÁNY

A felszabadulással együttjáró változások nemcsak a társadalom szerkezetének jelentős átalakulását eredményezték, hanem a tudományok fejlődésének is új irányt adtak, vagy legalábbis az eddigi elgondolásokat nagy mértékben módosították. A tudományok formálódásának ez a szükségszerű irányváltozása különösen és elsősorban a néppel foglalkozó tudományoknál jelentkezett erőteljesen, többek között a népzene-kutatásnál is. Bár a fejlődésváltoztató ok, mely a koncepciók átalakulását eredményezték — a katexochén parasztlámpát fokozatos és következetes megszüntése — a népkultúra problémáinak tanulmányozói előtt már korábban is ismeretes volt, az 1945-ös változás azonban ezt a kérdést teljes erővel az érdeklődés középpontjába lökte, a parasztság felszabadításával. Az új helyzetben nyilvánvalóvá lett, hogy nem lehet tovább elodázni a társadalmi fejlődésből a néprajznak, így a népzene-kutatásnak is adódó problémákat, minth lehetett az elmúlt korszaknak a nagybirtok nyomása alatt álló rendszerében, hanem, éppen ellenkezőleg, tudomásul kell venni őket, szembe kell nézni velük. S ez a szembenézés és a problémák megoldására irányuló örekvés követelte meg azt a nagyarányú és újszempontrú átértékelést, melynek következményeként a fejlődés iránya lényegesen megváltozott, sőt a népzene-tudomány esetében szinte új tudomány kialakulását tette lehetővé. Ez az új tudomány a népzene-kutatásnak a kifejlesedett népi demokráciában és a szocialista társadalmi rendszerben egyedül lehetséges megjelenési formája: a *társadalmi zenetudomány*, mely szándékaiban már ma, megvalósulásában pedig holnap fog jelentkezni.

De amíg ennék felismeréséig eljutott a népzene-tudomány, más irányba is fejlődött, nemcsak tartalmi, hanem formai változásokon is túl.

jutott: megteremtődtek a tudomány különféle ágai, megteremtődtek a segédtudományok használatainak eljárásai, egyszóval a népzene kutatás *formailag tudományszerűbbé*, vagy — más fogalmazással — igazán tudománnyá vált. Kialakult az *ábrázoló* népzene tudomány, mely a népdalok zenei vizsgálata mellett a dalok életét is tanulmányozza; a *történeti* népzene tudomány, mely az elmúlt századok műzenéjének a népzeneben megmaradt nyomait kutatja; az *összehasonlító* népzene tudomány, mely az egyes népek népzenejének egymásra gyakorolt hatását figyeli és rögzíti. De e feladatok helyes és megfelelő megoldásához a népzene kutatás igénybe vette más tudományok eredményeit is, azaz segédtudományokat használt. Elsősorban a zenetudomány, a társadalomtudomány, a néprajz, a történettudomány és a nyelvészet tanulságai voltak nagy segítségére.¹

E kétirányú fejlődés szerencsés csomósodásából, az erőteljes társadalmi látásmód és a tudományszerűbb formálódás egyesülésének izzásából alakult ki a népzene tudomány mai rendszere, mely alapjaiban különbözik minden eddigi népzene kutatástól. Ezért kell új névvel is illetni: a népzene tudomány szó nemmit sem mondana az új tudomány cékitűzéseiről, viszont használata könnyen félreértésekre adhatna alkalmat.

Kérdés most már: mit jelent a társadalmi szempont érvényesítése a népzene tudományban?

A parasztság társadalmi fejlődése, mely a mult nagybirtokrendszerében csak csiráiban mutatkozott, tehát igazán csak a kullákoknál jelentkezett, de mindenesetre már a századfordulón elkezdődött, a felszabadulással egyidejűleg elmúlt probléma lenni: az 1945-ös változással megindult a parasztállapot megszólása. Azaz anhak a társadalmi formának megszüntetése, melynek szükségképpen velejárója volt a népkultúra termékeinek ösztönös használata. Világos, hogy az így megszűnt társadalmi alap hiánya a népkultúra elvesztését is jelentette és jelenti, legalábbis a spontánul való veleélés formájában. De a lassú pusztulás jelei természetesen már korábban is mutatkoztak, amit a kutatók nyomban észre is vettek, s a népdalgyűjtés megindulásával egyidejűleg a népkultúra pusztulásának vélt változása miatt megkezdődött a siránkozás. Persze, ezek a sirámok kissé elhamarkodottak voltak, a paraszthelyzet még sokáig fennmaradt, s a népkultúra pedig éppen ezért — különösen a zenében — egyes helyeken még húsz évvel ezelőtt is virágorát élte. A soradás mégis kimutatható volt — tudomásul kellett venni — s ez olyan nyomást gyakorolt a néprajzra, hogy alaposan összekuszálta a különféle elgondolásokat. A felszabadulás nyomán létre jött társadalmi változások azonban megoldották ezeket a problémákat: nagyjában megszüntették a paraszthelyzetet és vele együtt a népkultúra elsődleges életét is. Mindez azt jelenti, hogy *a parasztság társadalmi vonatkozásban — fölszabadulva a paraszthelyzetből — és ezért kulturális vonatkozásban is — elhagyva a népkultúrát — közel kerül a többi társadalmi osztályhoz, a munkássághoz és az értelmiséghez is*. Vagyis lényegében megszűnik a parasztságot a többi társadalmi osztálytól főképpen elválasztó és megkülönböztető elemek — a paraszthelyzet és a népkultúra használata — létezése. Ezért nyilván kell és ma nyilván szükséges átértékelni a nép fogalmát: eddig csak a parasztság volt „nép”, ma

¹ A bekezdést v. ö.: *Népzene tudományunk fejlődése* c. tanulmányommal. Megjelenik a „Puszták Népe” egyik közeli számában.

„nép“ a munkásság és az értelmiség társadalmi csoportja is.² Zeneileg ez azt jelenti, hogy nincs különbség, vagy nagyon kevés különbség van, illetőleg lesz a társadalmi osztályok között, s ebből következően a népzene-tudományi munka sem különítheti el őket. Például a munkásság zenei életét a parasztság zenei élete vizsgálatának szempontjai alapján kell tanulmányozni, hasonlóan az értelmiség zenei életét is. Ez pedig már nem népzene-tudományi, hanem *társadalmi* zene-tudományi munka, melyről levált a nép fogalmának irodalmi-néprajzi („paraszt“) értelmezése.

A társadalmi szemlélet bevonulása a népzene-tudományba másrészt megköveteli a valóság ábrázolását. Vagyis megkívánja, hogy a mai helyzetet bemutató munkák a valóságot is ábrázolják, függetlenül a valóság etikai és esztétikai értékétől, emberi és művészi magasrendűségétől. Kétségtelen, ehhez a kutatóknak le kell vetni a régi *érték*-előítéletet, s újszerűen, mint *adatokat* kell vizsgálni a néphasznál a zenei termékeket. Ennek figyelembevétele nyilvánvalóan és elsősorban a népzene-tudomány *tárgyá-*nak és *céljének* nagymértékű átalakulását eredményezi. Régebben a népzene-kutatás tárgya a „szűkebben értelmezett“ népzene, a valamilyen egységes stílus és osztályrendszerbe beleillő dalok összessége volt. Ma minden, amit a nép énekel. Tehát egyrészt „népzene“, egyrészt magyar nóta, egyrészt jazz, egyrészt szalonzene és még sok egyéb más muzsika is. Régebben a legfőbb cél a népdaloknak, mint önálló zenei objektumoknak a vizsgálata és megismerése volt, erőszakosan kiszakítva őket abból a valóság-ból, amelyben éltek. Ma, éppen ellenkezőleg, az a törekvés, hogy ezt a valóságot minél elevebben ábrázoljuk: megtudjunk mindent a népdal életéről.

Persze ezeknek az elgondolásoknak megvalósulása nem okvetlenül eredményez társadalmi zene-tudományt, sőt még a kezdeteit sem jelenti: ezek az elvek a közvetlen tegnapi népzene-tudományáé, lényegükben és egészükben a kispolgárosult parasztság — és csak a kispolgárosult parasztság — zenei kultúrájának vizsgálatára alkalmasak. Tanulásaik jórészt természetesen a holnap is felhasználhatja, de *társadalmi zene-tudomány csak akkor lesz, ha a parasztság, a munkásság és az értelmiség zenei életének vizsgálata nagyjából egyező szempontok alapján történhetik*. Ma erre — amint láttuk — az 1945-ös változások következményeként előállott új társadalmi strukturában van lehetőség. A fejlődés további iránya pedig, közeledés az osztálytalan társadalom felé, csak fokozni fogja ezt a lehetőséget: a *nagyjából egyező szempontokat azonos szempontokra fogja kicsérelni*.

Am ha a valóság ábrázolásának kérdése körül csoportosult elméleti elgondolások és gyakorlati eljárások még nem is tartoznak a társadalmi zene-tudományhoz, ez a fejlődési fok mégis olyan problémák előkerülését eredményezte, melyeknek megoldására irányuló törekvések nagymértékben megkönnyítették és megkönnyítik az ideológiai és gyakorlati utat a társadalmi zene-tudomány felé. A nép fogalmát már ez az irányzat is kitágította: elgondolásai alapján nemcsak parasztoktól, hanem a parasztsággal erőteljesen érintkező más osztályoktól is lehetett gyűjteni népzene-t. Pécely Attila ezért gyűjtött iparosoktól, Szeghy Endre pedig ezért vette fonográfra, illetőleg ezért jegyezte le egy hivatásos tűzoltó dalait. Másrészt nem undoro-

² Amit erről tudni kell: Péter László: *Mai magyar népismeret*. Szeged, 1947. A Kálmány Lajos-Kőr füzetek. Szerk.: Seres József. 1. sz.

dott ez az irányzat a selejtes muzsikától sem: a tudományos vizsgálódásokban egyenlőnek ismerte el az igazi népzenevel. Erre Vargyas „Áj falu zenei élete” című munkája a legjobb bizonyíték. Ebből következően nagy jelentősége ennek az elgondolárendszernek tehát abban volt és van, hogy nem a művelődéspolitikus vagy az alkotó művész esztétikai értékeléssel telített, nem egyszer elfogult, de mindenképpen tudománytalan, hanem a tudományos kutató adattalátó szemével fordult és fordul a problémák vizsgálata felé. A társadalmi zenetudomány pedig ezt a tanulságot — mely a két alapelv változásából szükségszerűen következik — tudja leginkább használni; a tiszta tudományosság eszményét — a művelődési és a művészeti elemek erőteljes leválasztásával — ez az irányzat közelítette meg eddig még a legmegfelelőbbben.

A másik kérdés most már: mik a társadalmi zenetudomány feladatai?

A feladatok részletezéséről természetesen ma még korai lenne beszélni, nagy vonalakban azonban máris látni lehet azokat a munkákat, melyeknek elvégzése a társadalmi zenetudomány feladata. Ezek szerint elsősorban a társadalom, tehát a parasztság, a munkásság és az értelmiség zenei életének s az ehhez legtermészetesebben tartozó problémáknak a kutatása fontos.³ Bizonyos és magától értetődő, hogy ebben a kutatásban a dalgyűjtésnek — használva e fogalom régi értelmezését — kevés, esetleg semmi szerepe sem lesz, de azért, különösen a munka kezdetekor, nem lesz hiábavaló a gyűjtés alkalmazása. Jemnitz Sándor éppen egyik nemrégiben megjelent tanulmányában⁴ — melyek egyes részeivel semmiképpen sem lehet egyetértetni — értesít a városi munkásság dalairól, a „városi népdalról”; a kérdés tisztázását nyilván gyűjtéssel kell kezdeni. De azért kétségtelen, a társadalom fejlődésének tempójával arányosan csökken a gyűjtés jelentősége, viszont más tennivalók fontossága — ugyancsak a társadalmi fejlődés tempójával arányosan — emelkedik. Többek között a munkásság hangszerismerete vagy a zenei tehetség-vizsgálatoknak jelentősége is nő, hiszen semmit sem, illetőleg alig tudunk valamit ezekről a kérdésekről. Semmit sem tudunk továbbá arról, mennyire becsüli a munkásság a zenét, mekkora és milyen összetételű a dalkincse — és ezerféle más dologról sem tudunk még semmit, legalábbis tudományosan nem. Ezekre a kérdésekre pedig csak a társadalmi zenetudomány adhatja meg a feleletet.

A távolabbi teendők részletezése még most, és itt, kevésbé fontos. A lényeg az, hogy láttuk: a társadalmi zenetudomány elgondolása, rendszere nem ellenkezik a népzene-tudomány koncepcióival, hanem annak — bár lényegesen különbözők tőle — a népi demokráciában előállott társadalmi és ezért kulturális változások miatt továbbfejlesztett, új formája. A továbbiakban azonban mégis kettészakadás várható: az egyik ág — népzene-tudományként — a megmaradt, katexochén folklorisztikus teendők elvégzésén, a másik ág — társadalmi zenetudományként — az új, nagyobbterületű feladatok megoldásán fáradozik; a népzene-tudomány csak egy része lesz a társadalmi zene-tudománynak. Nem kétséges, hogy melyik ág jelenti a haladást, és az sem kétséges, hogy ezért melyik ágra vár a nagyobb szerűbb jövő.

ÖKRÖS LÁSZLÓ

³ Egyik tervem a szegedi egyetemi és főiskolai hallgatók zenei életének tanulmányozása. Véleményem szerint ez éppen olyan feladat, mint — amit most végzek — Szőreg község zenei életének vizsgálata. Sőt bizonyos értelemben még fontosabb, mert effélékről éppen semmit sem tudunk.

⁴ Jemnitz Sándor: *A városi népdal*. Kortárs. 1947. 121. 1.